

nek bemutatassa, mert aki ilyen levelet nem tud mutatni, keményen büntetik.

„Nemes Biharvármegyének ez iránt tett tudósítása, hogy a pásztorok mellett tártózkodni szokott korhely cimborák iránt, kiket *Lesáknak*, szegény legényeknek neveznek, elvégezte legyen, hogy minden uraságok, gazdák s komitatusok a maguk gulyásának, kondásának, pásztorának a felső gúnyájára kívülről sárgaréz pléből, amelyre a gazda kereszt- és vezetékneve első betűi és a helység numerusa metzve legyen, címert csináltasson, hogy ezen esmértetőjel által, a nem cseléd lesákok az igazi cselédektől megismertethessenek és annál könnyebben elfogattassanak. Végeztetett: „hogy mivel úgy látszik, hogy ezen rendelése nemes szomszéd Biharvármegyének egy alkalmas eszköz a tolvajlások meggátlására, melyre nézve tehát ezen vármegyében is bébocsáttatik és mind a földes uraságoknak, mind pedig a helyiségeknek ezennel meghagyatik, hogy a pásztoembereknek, sőt más külső cselédjeiknek is egy réz pléhet, melyen az uraság vagy helység neve első betűi legyen, nyomban vetessenek süvegekre, mert akiknek a mai naptól számlálván négy hét alatt ilyen réz nem leszen a süvegén, az mint gyanús ember elfogattatik és mind magá, mint gazdája megbüntetik“.

Ez a sárga réztábla megadta a kegyelemdőfést a pásztorélet romantikájának, melynek szépségéről, vonzó voltáról sokat tudnának beszélni a kiszikkadt rétek, elpusztult nádasok; az egykori szemtanúk. Hogyne tudnának, mikor a gúzsbakötő paragrafusok is annyi szépet beszélnek róla.

Banner János.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Óvakodik.

Hergler említette az *ólákkodik* szóról írtában (MNy. XXIII, 50), mely az ő magyarázata szerint az *óv* ige gyakorító képzős származéka, hogy ugyanennek az igének visszaható képzős *óvakodik* alakja a köznyelvben 'sich hüten, sich in acht nehmen' értelmű ugyan, de a nép nyelvben 'schleichen' jelentése is van, mely csak a régebbi 'lauern'-ből fejlődhetett. Az *óvakodik-nak* 'schleichen' jelentésére azonban csak emlékezetből idézi az *utánam óvakodott, beóvakodott a házba*-féle kifejezéseket.

Sajátságos, hogy az *óvakodik-nak* ezt a jelentését sem CzF., sem a MTsz. nem említi, holha pl. az alföldi nép nyelvben igen elterjedt ebbeli használata. Hogy a MTsz.-ban nincs meg, annak talán az lehet az oka, hogy népnyelvi gyűjtőink az *óvakodik*-ot ebben a jelentésében nem is tartották tájszónak, mert jól tudták, hogy az irodalmi nyelv, legalább is népies íróink nyelve, már jó ideje pártul fogta ebben a minőségében is. Népnyelvi előfordulására nem idézek adatokat. Nagyon szeretném, ha ezt a feladatot folyóiratunk olvasói végeznék el helyettem: sok és beszédes példában mutatva meg vidékük nyelvben való alkalmazását a cím-

beli szó itt tárgyalt jelentésének. En a helyett és e helyütt inkább a nagy szegedi írónak, *Tömörkény Istvánnak* munkáiból hozok fel reá néhány adatot; igaz, hogy ezek egyúttal bátran példái lehetnek szegedvidéki használatának is. *Tömörkény* gyakran él vele, pl.: „... a szobába *óvakodott* és sunyi csenddel fészkelte be magát a divánra (Gerendás szobákból 114). Belegrádba sok olyan magyar állampolgár *óvakodott átul*, kit némi büntetés tenhelt volna itthon (uo. 145). Nini, hát csak *beóvakodunk* — nevetik egymást a vén fiatalok (Népek az orsz. haszn. 38). Csakugyan *óvakodik be* az ajtón két szakállas öreg ember (uo. 162). Sáros időben azután a fórum közönsége *fölóvakodott* a saratlan gyalogjárókra (Egyszerű emberek 159) ... hegyei közül *leóvakodott* a tót aratásra“ (Homokos világ 166) stb.

Más népies írónkból is lehetne még idézni példát az ezen értelmű *óvakodik*-ra; de sem a mai, sem a régi nyelvből nem tudom kimutatni a fentebb föltett 'lauern' jelentését. Azonban érdekesnek tartom megemlíteni, hogy a Családi kör egyik sorában a címbeli ige nézetem szerint 'sich hüten'-t is jelent, meg 'schleichen'-t is: Ballag egy cica is — bogarászni restel — / *Óvakodva* lépked hosszan elnyúlt testtel.

Csefkó Gyula.

Ácsorog.

Ma már tudjuk, hogy ez az igénk, melyről nemrégiben még némelyik nyelvészünk is azt hitte, hogy az *áll* ige gyakorító továbbképzése (**állcsorog* > **ácsorog* > *ácsorog*), voltaképen az *áhit* (< *áh* indulatszó + *ít* képző), *ásít* (< *áh* ~ *á* + *s* gyakorító képző + *ít*) igéinkkel fakadt egy töről, és az volt az eredeti jelentése, hogy 'szájtátva bámul' (vö. MNy. IV, 39, 80). Mivel azonban a nagyobb fokú elbámulás rendszerint testi mozdulatlansággal jár együtt, azért lassanként az eredeti képzetkomplexumnak ez a mellékképzete vált uralkodóvá, ennek következtében az eredeti jelentés elhomályosult és az *ácsorog* a mai köznyelvben már a. m. *álldogál*. Eredetét illetőleg pedig a legtöbb művelt magyar ember egészen természetesen azt véli, hogy az *áll* ige származéka, ennél fogva nyelvérzékük így tagolja elemeire: *áll* + *csorog*.

Ez a *-csorog* szóvég, mely megvan a *kull-og*-ból származott *kuncsorog* szavunkban is (MNy. IV. 39), újabban az *ül* ige mellett is képzőként szerepel. A Nyugat-ban (XX, 551) olvasom: „... ezzel kiváltanám magamat az Ady s a Bartók genie-lábainál *űcsörögő* [< *ül* + *csörögő*] társtalanságból“. Világos, hogy ha az *ácsorog* a. m. 'álldogál', akkor az *űcsörög* sem lehet más, mint 'űldögél'. Tehát az illető helyen bizonyára a genieek lábainál *űldögélő* társtalanságról esik dicsekedve panaszkodó szó. Az *űcsörög* ige állítólag megvan a nép nyelvében is, mert Bajáról közli egy gyűjtő, hogy ott az *űcsörög* = 'űldögél'. (Nyr. XLII, 43).

Ez a két példa is azt bizonyítja, hogy az *ácsorog* nyelvérzékünk szerint az *áll* ige családjába tartozik, ennél fogva jó példát szolgáltat arra a nyelvi jelenségre, melyet *Horger*, mint az elszigetelődés ellentétét *családodosás*-nak nevez (A Nyelvt. Alapelv. 273). De a népszerű és gazdag *áll* családdal nemcsak az *ácsorog* atyafiságosodott össze, hanem az utóbival közel rokon *ácsong*, *ácscri* (vö. MTsz.) szavakon kívül a velük szintén egy fészekben költ *ácsingózik* is, melynek ma már nemcsak az a